

ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอังกเขยยสูตร
AN ALYTICAL STUDY OF THE VIPASSANABHAVANAPRACTICE
IN ĀKAṅKHEYYASUTTA

¹ปรียาภรณ์ ฤทธาพรหม, ²พระมหาวีระชาติ ธีรสฺุโธ (เพ็งแจ่ม),

³พระครูครุฑมธธรรมวัตร และ ⁴พระครูธรรมธรวีรยุทธ กุสลจิตโต

²Preeyaporn Ritthaprom, ¹Phramaha Weerachat Dhirasiddho (Pengjam),

³Phrakhru Udomthamwet and ⁴Phrakhru Thammathon Weerayut Kusalacitto

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹weerachat.p@gmail.com

Received July 10, 2022; Revised November 2, 2022; Accepted December 1, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอังกเขยยสูตรมี
วัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) ความเป็นมาและหลักธรรมในอังกเขยยสูตร 2) วิเคราะห์การ
ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอังกเขยยสูตรนำเสนออังกเขยยสูตร เป็นพระสูตรที่พระธรรมสังคากา
จารย์ รวบรวมร้อยกรองไว้ในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณาสก มูลปริยายวรรค โดยมีหลักธรรมที่
เป็นสาระสำคัญที่ทรงแสดงไว้ใน อังกเขยยสูตร ที่ทรงแสดงถึงความหวัง 17 ประการ เช่น ถ้าหวัง
ให้เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายรักใคร่ชอบใจ เคารพและยกย่อง ต้องรักษาศีลให้บริบูรณ์ หมั่นเจริญ
วิปัสสนากรรมฐาน ที่ทำให้จิตสงบ

คำสำคัญ : การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา, อังกเขยยสูตร

¹ อาจารย์ ดร., คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² อาจารย์ ดร., คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ อาจารย์ ดร., คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁴ อาจารย์, ดร. คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม

Abstract

This article is a presentation) to study the background and dhamma principles in Ākañkheyya Sutta; 2) to analyze the meditation practice in the sutta. Ākañkheyya Sutta in Majjimanikāya, Mūlapaṅkāsa, Mūlaparikkāyavagga explains 18 wishes taught by the Buddha such wish of harmony, mutual respect, praise among the practitioners; a wish of perfect precept observation, a wish of mental calmness during practice, a wish of Jhāna cultivation and insight meditation or a wish of mindfulness learning.

Keywords: Vipassana meditation practice, Ākañkheyyasutta

บทนำ

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า นั้น คือ พุทธพจน์ หรือพระดำรัสของพระพุทธเจ้า การดำรงรักษาพระพุทธศาสนาจึงเป็นการดำรงรักษาพุทธพจน์ ซึ่งพระพุทธพจน์นั้น เป็นพระดำรัสที่พระพุทธองค์ตรัสแสดงธรรม และบัญญัติวินัยไว้ก่อนพุทธปรินิพพาน พระพุทธองค์ตรัสไว้เองว่า จะไม่ทรงตั้งพระภิกษุองค์ใดเป็นศาสดาแทนพระองค์เมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานล่วงลับไป แต่ได้ทรงมอบหมายให้ชาวพุทธได้รู้กันว่า พระธรรมวินัยนั้นแหละเป็นพระศาสดาแทนพระองค์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 10/216/164) และอีกแห่งหนึ่ง อาจมองลึกลงไปถึงขั้นที่เอาพระพุทธศาสนาเป็นชีวิตของแต่ละคน พระพุทธศาสนาในความหมายที่เป็นแก่นสารแท้ๆ ก็คือ ผลที่เกิดขึ้นเป็นความดี เป็นความเจริญก้าวหน้าองกามขึ้น หรือเป็นการพัฒนาขึ้นของไตรสิกขาในชีวิตของเรา นี้ พระพุทธศาสนาชนิดที่เป็นเนื้อ เป็นตัว เป็นชีวิตนั้น ต้องอาศัยพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมคำสั่งสอน และประสบการณ์ที่เป็นผลจากการปฏิบัติของพระพุทธองค์มาเรียบเรียงร้อยกรองสั่งสอน เพราะความหมายของพระพุทธศาสนาในแง่ลึก หมายถึง การที่สามารถละโลกะ โทสะ โมหะได้ การที่จะละโลกะ โทสะ โมหะได้นั้น ก็ด้วยการปฏิบัติตามศีล สมาธิ ปัญญา (พระโสภณมหาเถระ, 2553 : 232)

สำหรับหลักธรรมที่ทำให้สัตว์พ้นจากทุกข์ทั้งปวง ที่ทำให้ต่างจากศาสนาอื่น ๆ คือ วิปัสสนา การเห็นแจ้งเป็นพิเศษในอารมณ์ต่าง ๆ ที่มาปรากฏทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โดยความเป็นรูปนาม การเห็นแจ้งเป็นพิเศษในอารมณ์ต่าง ๆ ที่มาปรากฏทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โดยความเป็นอนิจจะ ทุกขะ อนัตตะ อสุภะ การเห็นเช่นนี้แหละจึงกล่าวว่ามี การเห็นเป็นพิเศษ เพราะว่า อารมณ์

ต่างๆ ที่มาปรากฏทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ ในขณะแรกๆ ล้วนแต่เป็นปรมัตถ์ อันได้แก่ รูป นาม ทั้งสิ้น แต่สัตว์ทั้งหลาย ไม่รู้ไม่เห็น ในความเป็นไปของอารมณ์เหล่านี้ว่า เป็นรูป เป็นนาม คง รู้คงเห็นที่เป็นไปในฝ่ายบัญญัติอย่างเดียว คือ เมื่อได้แลเห็นรูปอารมณ์ด้วยตา ก็รู้ว่าตนได้เห็นสิ่งนั้น สิ่งนี้ ได้รับคันธารมณด้วยจมูก ก็รู้ว่าตนได้กลิ่นชนิดนั้น ชนิดนี้ ได้รับรสอารมณ์ด้วยลิ้น ก็รู้ว่าตนได้ลิ้ม รสชนิดนั้น ชนิดนี้ ได้รับโผฏฐัพพารมณด้วยกาย ก็รู้ว่าตนได้สัมผัสกับวัตถุชนิดนั้น ชนิดนี้ ซึ่งเป็น บัญญัติ ได้รับอัมมารมณด้วยใจ ก็รู้ว่าเป็นหญิง เป็นชาย เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ดี เลว ผิด ถูก ดีใจ เสียใจ โง่ ฉลาด เลื่อมใส สงสาร รักใคร่ ซึ่งเป็นบัญญัติ ความรู้ ความเห็นที่เป็นบัญญัติดังกล่าว มาแล้วนี้ ย่อมเป็นไปตามธรรมดา ส่วนความรู้ ความเห็นในอารมณ์ต่างๆ โดยความเป็นรูปนามนั้น เป็นความรู้ ความเห็นเป็นพิเศษ

อากังขะยสุตฺร เป็นพระสูตรที่มีหลักธรรมที่เป็นสาระสำคัญที่ทรงแสดงไว้ในอากังขะยสุตฺร ที่ทรงแสดงถึงความหวัง 17 ประการ เช่น ถ้าหวังให้เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายรักใคร่ชอบใจ เคารพ และยกย่อง ต้องรักษาศีลให้บริบูรณ์ หมั่นปฏิบัติธรรมที่ทำให้จิตใจสงบ หมั่นเจริญภาวนาและวิปัสสนาและเรียนกรณฐาน การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอากังขะยสุตฺร ในพระสูตรนี้ ปรากฏข้อความพระพุทธดำรัสที่แสดงถึงลำดับของการปฏิบัติวิปัสสนา เริ่มตั้งแต่ให้มีศีลสมบุรณ์ มี ปาติโมกข์สมบุรณ์ จึงสำรวมด้วยการสังวรปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรอยู่ ไม่เหินห่างจากฌานประกอบด้วยวิปัสสนา อันเป็นหลักการปฏิบัติแนวสมถะยานิกะ ซึ่งแสดงลำดับของการปฏิบัติสมถะและวิปัสสนา ไว้ควบคู่กันไปอย่างชัดเจน

ความเป็นมาของอากังขะยสุตฺร

ในอากังขะยสุตฺร มีรายละเอียดในส่วนของความหมายของพระสูตร ที่มาของพระสูตร และลักษณะรูปแบบทางภาษาของพระสูตรที่แสดงไว้ ดังต่อไปนี้

1. ความหมายของอากังขะยสุตฺร อากังขะยสุตฺร หมายถึง พระสูตรว่าด้วยความหวัง 17 ประการ ซึ่งนี้ตั้งตามเนื้อหาสาระของพระสูตร ว่าด้วยความหวังของภิกษุ ได้แก่ ความหวังขนาด ธรรมดา ให้เป็นที่รักเคารพของเพื่อนพรหมจารีขึ้นไปจนถึงความหวังขั้นสูงสุด คือการทำให้แจ้ง เจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันไม่มีอาสวะ (เป็นพระอรหันต์) (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2550 : 210)

2. ความเป็นมาของอากังขะยสุตฺร ความเป็นมาของอากังขะยสุตฺร กล่าวไว้ว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ สอนพระพุทธดำรัสแล้วพระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีศีลสมบุรณ์

มีปาติโมกข์สมบูรณ์อยู่ จงสำรวจด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรอยู่จงเป็นผู้เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 12/64/56)

3. ความสำคัญของอากังเขยยสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเริ่มต้นพระสูตรนี้ด้วยพระดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงมีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์ จงสำรวจด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรอยู่ จงเป็นผู้เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย” แล้วทรงยกความหวัง 17 ประการ ขึ้นตั้งเป็นตัวอย่างว่า เมื่อหวังประการใด ในความหวัง 17 ประการ เช่น ถ้าหวังให้เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายรักใคร่ชอบใจ เคารพและยกย่อง ก็ต้องรักษาศีลให้บริบูรณ์ หมั่นปฏิบัติธรรมที่ทำให้จิตสงบ หมั่นเจริญกุศลและวิปัสสนา และเรียนกัมมัฏฐาน ความว่า 1) หากภิกษุพึงหวังว่า “เราพึงเป็นที่รัก เป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพ และเป็นที่ยกย่องของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย” ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบธรรมเครื่องสงบใจ ภายในตน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรื่อนว่าง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 1/64/169) 2) หากภิกษุพึงหวังว่า เราพึงได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวารภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบธรรมเครื่องสงบใจภายในตน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรื่อนว่าง 3) หากภิกษุพึงหวังว่า เราพึงบริโภคน้ำจืด บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริวารของชนเหล่าใด ขอสักการะของชนเหล่านั้น พึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก” ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์หมั่นประกอบธรรมเครื่องสงบใจภายในตน ไม่เห็นห่างจากฌานประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรื่อนว่าง 4) หากภิกษุพึงหวังว่า ญาติสาโลหิต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 1/65/172) เหล่าใดผู้ล่วงลับไปแล้ว มีจิตเลื่อมใสระลึกถึงเราอยู่ ขอการระลึกถึงเราของญาติสาโลหิตเหล่านั้นพึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์หมั่นประกอบธรรมเครื่องสงบใจภายในตน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรื่อนว่าง 5) หากภิกษุพึงหวังว่า เราพึงข่มความไม่ยินดี (ในกุตถรรณ) และความยินดี (ในกามคุณ 5) อนึ่ง ความไม่ยินดี ไม่พึงครอบงำเราเราพึงครอบงำอย่าความไม่ยินดีที่เกิดขึ้นอยู่ ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรื่อนว่าง 6) หากภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเอาชนะความขลาดกลัว อนึ่ง ความขลาดกลัวไม่พึงครอบงำเรา เราพึงเอาชนะ ครอบงำ อย่าความขลาดกลัวที่เกิดขึ้นอยู่ ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรื่อนว่าง 7) หากภิกษุพึงหวังว่า เราพึงได้ฌาน 4 ซึ่งเป็นอภิเจตสิก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 1/66/173) เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยากได้โดยไม่ลำบาก ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรื่อนว่าง 8) หากภิกษุพึงหวังว่า เราพึงบรรลุวิโมกข์ที่สงบ เป็นอรุณเพราะก้าวล่วงรูปาวจรฌานด้วยนามกาย’ ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรื่อนว่าง 9) หากภิกษุพึงหวังว่า

เราพึงเป็นพระโสดาบัน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 19/1001/495) เพราะสังโยชน์ 3 ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำมีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า ภิกษุณั้้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรือนว่าง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 2/87/242) 10) หากภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์ 3 ประการสิ้นไป เพราะทำราคะ โทสะ โมหะให้เบาบางกลับมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียว แล้วทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ภิกษุณั้้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบธรรมเครื่องสงบใจภายในตนไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่าง 11) หากภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเป็นโอบปาติกะ เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ 5 ประการสิ้นไป บรินิพพานในพรหมโลกนั้น ไม่ต้องกลับมาจากโลกนี้อีก ภิกษุณั้้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรือนว่าง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 2/171/149) 12) หากภิกษุพึงหวังว่า เราพึงบรรลุวิธีแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือคนเดียวแสดงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้แสดงให้ปรากฏหรือให้หายไปได้ ทะลุฝา กำแพง และภูเขาไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือดิ่งลงในแผ่นดินเหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศเหมือนนกบินไปได้ใช้ฝ่ามือลูบคลาตวงจันทร์และดวงอาทิตย์อันมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้ ภิกษุณั้้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรือนว่าง 13) หากภิกษุพึงหวังว่า เราพึงได้ยินเสียง 2 ชนิด คือ (1) เสียงทิพย์ (2) เสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลและอยู่ใกล้ ด้วยหุทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์’ ภิกษุณั้้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรือนว่าง 14) หากภิกษุพึงหวังว่า “เราพึงกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่นและบุคคลอื่นคือ จิตมีราคะก็รู้ชัดว่า “จิตมีราคะ” หรือจิตปราศจากราคะก็รู้ชัดว่า “จิตปราศจากราคะ” จิตมีโทสะก็รู้ชัดว่าจิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะก็รู้ชัดว่า จิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะก็รู้ชัดว่าจิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะก็รู้ชัดว่า จิตปราศจากโมหะ จิตหดหู่ก็รู้ชัดว่าจิตหดหู่หรือจิตฟุ้งซ่านก็รู้ชัดว่าจิตฟุ้งซ่านจิตเป็นมหัคคตะก็รู้ชัดว่าจิตเป็นมหัคคตะ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 2/12/92) 12) หรือจิตไม่เป็นมหัคคตะก็รู้ชัดว่าจิตไม่เป็นมหัคคตะ จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ชัดว่าจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ชัดว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาก็รู้ชัดว่า จิตเป็นสมาธิหรือจิตไม่เป็นสมาธิก็รู้ชัดว่าจิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้นก็รู้ชัดว่าจิตหลุดพ้น หรือจิตไม่หลุดพ้นก็รู้ชัดว่าจิตไม่หลุดพ้น ภิกษุณั้้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ 15) หากภิกษุพึงหวังว่า “เราพึงระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ 1 ชาติบ้าง 2 ชาติบ้าง 3 ชาติบ้าง 4 ชาติบ้าง 5 ชาติบ้าง 10 ชาติบ้าง 20 ชาติบ้าง 30 ชาติบ้าง 40 ชาติบ้าง 50 ชาติบ้าง 100 ชาติบ้าง 1,000 ชาติบ้าง 100,000 ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้างตลอดสังวัฏฏ์กับ และวิวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้างว่าในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้นๆ จุตติจากภพนั้นก็ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้นเราก็มีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์และมี

อายุอย่างนั้น ๆ จุดจากภพนั้นจึงมาเกิดในภพนี้ เราระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไป และชีวประวัติอย่างนี้” ภิกษุหนึ่งพึงทำศีลให้บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรือนว่าง 16) หากภิกษุพึงหวังว่าเราพึงเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุด กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นผิดพวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกคติวินิบาต นรก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 1/153/358) แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์เราเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุด กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล ภิกษุหนึ่งพึงทำศีลให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบธรรมเครื่องสงบใจภายในตน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่าง 17) หากภิกษุพึงหวังว่า ‘เราพึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 1/153/358) ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึง อยู่ในปัจจุบัน ภิกษุหนึ่งพึงทำศีลให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบธรรมเครื่องสงบใจภายในตน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่างภิกษุทั้งหลาย เราเห็นประโยชน์จึงกล่าวว่า เธอทั้งหลายจงมีศีลสมบูรณ์มีปาติโมกข์สมบูรณ์อยู่ จงสารวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรอยู่ จงเป็นผู้เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 1/69/177)

สรุปได้ว่า ความหวัง 17 ประการในอังกะเขยยสูตร กล่าวถึงความอยากได้ที่คนทั่วไปต้องการ แต่จะสมหวังได้ต้องลงมือปฏิบัติ คือ ทำศีลให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบธรรมเครื่องสงบใจภายในตน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่าง กล่าวโดยสรุปคือปฏิบัติด้วยไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา

หลักธรรมสำคัญในอังกะเขยยสูตร

หลักธรรมที่มีในเนื้อหาของ หลักธรรมในอังกะเขยยสูตร ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสแสดง ได้แก่ อนุปัสสนา 7 ประการ สังโยชน์ หมายถึง กิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์ ธรรมที่มัดใจสัตว์ไว้กับทุกข์ มี 10 ประการ มีรายละเอียดดังนี้

1. อนุปัสสนา หมายถึง การรู้การเห็นด้วยปัญญาของวิปัสสนาญาณคือ ความรู้ทั่ว กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกเฟ้น ความสอดส่องธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด

ความเข้าไป กำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความคิดค้น ความใคร่ครวญ ปัญญาคุณแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ปัญญาเครื่องเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาคุณปฏิบัติ ปัญญาคุณทฤษฎี ปัญญาคุณผล ปัญญาคุณ ศัสตรา ปัญญาคุณปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาคุณดวง ประทีป ปัญญาคุณดวงแก้ว ความไม่หลงมกมาย ความเลือกเฟ้นธรรม अनुปัสสนา หมายถึง วิปัสสนา, หรือวิปัสสนา หมายถึง अनुปัสสนา 7 ประการ คือ 1) อนิจจานุปัสสนา พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง 2) ทุกขานุปัสสนา พิจารณาเห็นความเป็นทุกข์ 3) อนัตตานุปัสสนา พิจารณาเห็นความไม่มีตัวตน 4) นิพพิทานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความน่าเบื่อหน่าย 5) วิราคานุปัสสนา พิจารณาเห็น ความคลาย กาหนด) 6) นิโรธานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความดับกิเลส) 7) ปฏินิสัสคคา นุปัสสนา (พิจารณาเห็นการสลัดทิ้งไปของกิเลส) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 30/10/4)

อนุปัสสนา คือ ตัวปัญญาที่รู้แจ้ง รูป-นาม โดยการพิจารณาเห็นอยู่เนื่อง ๆ ตามรู้ตามเห็นถึงความเห็น ของไม่เที่ยง ตามรู้ตามเห็นโดยความเป็นทุกข์ และตามรู้ตามเห็นโดยความไม่เป็นอัตตา (อนัตตา) หรืออาจจะกล่าวได้ว่าอนุปัสสนาก็ คือปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติวิปัสสนานั้นเอง โดยองค์ธรรม คือ ปัญญาเจตสิก และ สหชาตธรรมที่เกิดร่วมกับปัญญา ได้แก่ วิริยะ สัมปชัญญะ สติ และสมาธิ เป็นต้น

สังโยชน์ หมายถึง เครื่องผูกพันน้อยใหญ่ เป็น ธรรมที่มัดใจสัตว์ไว้กับทุกข์คัมภีร์อรรถ ภาให้ความหมายเอาไว้ว่า เป็นเครื่องผูกพันสัตว์ทั้งหลายไว้ในรถ (คือ ภพ) ที่แล้วด้วยวิญญูะทุกข เป็นเครื่องพันนาการเพราะสังโยชน์เหล่านี้ ย่อมผูก คือตามผูกสัตว์ทั้งหลายไว้ในภพ อีกนัยหนึ่ง ย่อมเชื่อมภพไว้ด้วยภพรวมถึงการผูกมัดบุคคลผู้มีสังโยชน์ไว้ด้วยกรรมและวิบากอันเป็นทุกข์ หรือด้วยลำดับของ ภพ ในภพ กำเนิด คติ วิญญูญาณ จิตติ และสัตตवास เป็นต้นและยิ่งไปกว่านั้นสังโยชน์ ก็ยังสามารถยังสัตว์ให้จมลงในวิญญูะได้ด้วย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 1/193/111)

ดังนั้น สังโยชน์เมื่อถูกแปลความหมายออกมาแล้วย่อมได้ใจความจำกัดอยู่ในขอบเขตของประเด็นดังกล่าวทั้ง 3 ประเด็นนี้ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามเพื่อให้เห็นให้ชัดเจนยิ่งขึ้นขอให้ศึกษาจากตารางแสดงความหมายของสังโยชน์ดังต่อไปนี้ ผู้กระทำ ผู้ถูกกระทำ ผลของการกระทำ 1 เครื่องผูก เครื่องมัด สัตว์ทั้งหลาย ทุกข์ 2 เครื่องเทียม ใจสัตว์ รถ (คือภพ) 3 เครื่องเชื่อม เครื่องประกอบ บุคคล วิญญูะทุกข์ 4 เครื่องล่าม โซ่ ตรวน ชื่อ คา จิตใจ ภพ 5 เครื่องผูกจองจามนุษย์ (คน, สัตว์) กำเนิด คติ 6 เครื่องพาหุมน เครื่องพวน สัตว์ทั้งหลาย วิญญูะสงสาร 7 เครื่องกีดขวาง สัตว์ทั้งหลาย กิเลส 8 เครื่องพันนาการ สัตว์ทั้งหลาย กงล้อแห่งการเวียนว่ายตายเกิด

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอังกเขยสูตร

การปฏิบัติในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเจริญวิปัสสนาในอังกเขยสูตร ในประเด็นนี้ซึ่งเชื่อมโยงกับหลักอาจารย์และโคจร จะเกี่ยวกับปาริสุทธิศีล ซึ่งแปลว่า ศีลอันหมดจดรอบ ศีลอันบริสุทธิ์ หรือ ศีลที่ทำให้เกิดความบริสุทธิ์ มี 4 ประการ ได้แก่

1. ปาติโมกขสังวรศีล หมายถึง ความเป็นผู้สำรวมด้วยความสังวรคือ ปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติมองเห็นภัยในโทษมีประมาณเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่ในปาฏิโมกขสังวรศีลนี้ เป็นการสำรวมระวังศีลของตนให้บริสุทธิ์ ผู้ปฏิบัติเมื่อหวังความเจริญในวิปัสสนาภาวนาอย่างแท้จริงแล้ว ย่อมไม่ก้าวล่วงละเมิดสิกขาบทของตน แม้ชีวิตของตนก็ยอมเสียสละได้ เพื่อมุ่งผลต่อการปฏิบัติวิปัสสนาให้ก้าวหน้าไปตามลำดับ ซึ่งจะเห็นได้ดังที่พระพุทธองค์ตรัสกับท้าวพหรรษาทะอสูร ที่ปรากฏในอังคตตรนิกาย อัญญกวรรค ในพหรรษาสูตร ความตอนหนึ่งว่า ในพระธรรมวินัยนี้ มีธรรมที่น่าอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏ 8 ประการ ที่ภิกษุทั้งหลาย พบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในพระธรรมวินัยนี้คือ สวาททั้งหลายของเราย่อมไม่ละเมิดสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ แม้เพราะเหตุแห่งชีวิตเหมือนมหาสมุทรที่มีปกติคงที่ไม่ล้นฝั่ง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 23/19/248)

ตามความดังกล่าวนี้ บ่งบอกให้เห็นว่าภิกษุในระพุทธศาสนามีเคารพและระวังรักษาปาติโมกขสังวรศีลยิ่งกว่าชีวิต ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเมื่อมีความเคารพศรัทธาที่มั่นคงไม่หวั่นไหวในการรักษาปาติโมกขสังวรศีลได้อย่างนี้แล้ว ศีลในที่นี้จัดเป็นศีลในอริยมรรคมีองค์ 8 คือมีวาจาชอบ มีกามารมณ์ชอบ มีอาชีพะชอบ เพราะประกอบด้วยสติที่เป็นปัจจุบัน ย่อมจะประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ซึ่งจะเห็นได้จากการปฏิบัติของพระเถระรูปหนึ่ง เล่าไว้ว่า พระเถระในประเทศลังการูปหนึ่ง ถูกพวกโจรจับมัดด้วยเถาวัลย์ให้นอนอยู่ในท่ามกลางป่า แล้วเกิดมีไฟป่าไหม้ลุกลามมาถึงร่างของท่านพระเถระที่ถูกมัดไว้นั้น ด้วยความมีศรัทธามั่นคงในศีลที่ปฏิบัติดีแล้ว ท่านมิได้เกิดความหวาดกลัวต่อมรณภัยที่กำลังจะเกิดขึ้นเลย อีกทั้งยังไม่ยอมตัดเถาวัลย์ที่ถูกมัดอยู่ออกจากร่างเพื่อหนีไปด้วย พระเถระกลับมุ่งรักษาจิตของตนปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในขณะนั้นจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์สมสี่สี แล้วนิพพานอยู่ในที่นั่นเอง (พระพุทธโฆสเถระ, 2556 : 53)

ปาติโมกขสังวรศีลจึงเป็นกุศลธรรมเบื้องต้น ซึ่งหมายถึงศีลอันเกิดจากการสังวรและเป็นหลักธรรมที่จะสนับสนุนให้การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในสติปัฏฐาน 4 คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และอัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ทั้งหมดนี้ให้เกิดขึ้นเพื่อนำไปสู่การบรรลุธรรมได้โดยง่าย ดังเรื่องของพระมหาสังฆรักขิตเถระ เล่าไว้ว่า ครั้งนั้น

ภิกษุสงฆ์ได้เรียนถามถึงการบรรลุโลกุตตรธรรมกับพระมหาสังฆรักขิตเถระผู้มีพรรษาเกิน 60 ไปแล้ว นอนอยู่บนเตียงที่จะถึงมรณภาพ พระเถระตอบว่า โลกุตตรธรรมของฉันทไม่มีลำดับนั้น ภิกษุหนุ่มอุปัฏฐากของท่านกราบเรียนว่า ท่านขอรับ พวกภิกษุตั้ง 12 โยชนโดยรอบประชุมกันด้วยสำคัญว่าท่านจะปรินิพพาน ความเดือดร้อนใจจักมีแก่มหาชนเพราะท่านถึงมรณภาพเป็นปุถุชน พระเถระกล่าวว่า เธอ ฉันทยังไม่ได้เริ่มทำวิปัสสนาด้วยคิดว่าจักรอบพบพระผู้มีพระภาคเจ้าเมตไตย ถ้าเช่นนั้น เธอจงพยุงให้ฉันทนั่งกระทำโอกาสให้ฉันท ภิกษุหนุ่มพยุงให้พระเถระนั่งแล้วก็ออกไปข้างนอกพร้อมกับการออกไปข้างนอกของภิกษุหนุ่มนั้นแล พระเถระได้บรรลุพระอรหัต แล้วได้ให้สัญญาด้วยการตีดนิ้วมือ ภิกษุสงฆ์ประชุมกันแล้วเรียนว่า ท่านขอรับ ท่านทำให้โลกุตตรธรรมบังเกิดในเวลาใกล้จะมรณภาพเห็นปานนี้ ชื่อว่าท่านได้กระทำสิ่งที่กระทำได้โดยยาก พระเถระตอบว่า นี่ไม่ใช่สิ่งที่กระทำได้โดยยากดอก อาวุโสทั้งหลาย ก็แต่ว่าสิ่งที่กระทำได้โดยยากนั้น ฉันทจะบอกแก่เธอทั้งหลายคือ อาวุโสทั้งหลาย นับจำเดิมตั้งแต่เวลาฉันทบวชมา ฉันทระลึกไม่ได้เลยว่า มีกรรมที่ฉันทกระทำไปแล้วด้วยความไม่รู้โดยไม่มีสติเลย (พระพุทธโฆสเถระ, 2556 : 67)

2. อินทรีย์สังวร หมายถึง อินทรีย์สังวรในปาริสุทธิศีล ที่บุคคลผู้มีศรัทธารักษาปาติโมกข์สังวรศีลดีแล้ว ย่อมเป็นผู้มีสติในการคุ้มครอง ระวังรักษาอายตนะ 6 คือ การสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้เกิดความรักใคร่ยินดีพอใจ หรือความโกรธเคืองให้เกิดขึ้นในใจของตน จิตของผู้ปฏิบัติในอินทรีย์สังวรศีลย่อมตั้งมั่นไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ทั้งหลายเหล่านั้น ความสำรวมอินทรีย์ 6 ในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นความรู้สึกตัวและสังวรอันยิ่งเรียกว่าวิริยสังวร ก่อนที่อกุศลจิตจะมีกำลังทำให้เกิดกิริยาที่แสดงออกมาทางกายหรือทางวาจา

อินทรีย์สังวรศีล เป็นกุศลธรรมที่สนับสนุนในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นลำดับ ต่อมาจากปาติโมกข์สังวรศีล ด้วยการมีสติตั้งมั่นสังวรระวังในการปฏิบัติยิ่งขึ้น เช่น การมีสติกำหนดในขณะที่เดินจงกรมคือ ขว้างงหนอ ซ้ายงงหนอ การมีสติกำหนดนั่ง ด้วยการกำหนดทำความรู้สึกที่ท้องเมื่อมีการเคลื่อนไหวคือ ในขณะที่ท้องพองกำหนดว่าพองหนอ ในขณะที่ท้องยุบกำหนดว่า ยุบหนอการมีสติในการกำหนดยืนคือ การทำความรู้สึกตัวในรูปยืนว่า ยืนหนอ ๆ อย่างมีสติมั่นคงสม่ำเสมอด้วยอาศัยการฝึกอบรมอินทรีย์สังวรที่ดี อินทรีย์สังวรศีลนี้ทำการเกื้อหนุนให้การปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 ได้ชัดเจน โดยเฉพาะที่อยู่ในหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ในหมวดอริยาบถคือ เมื่อขณะเดิน มีสติกำหนดรู้ชัดในรูปเดิน เมื่อยืน มีสติกำหนดรู้ชัดในรูปยืน เมื่อนั่งมีสติกำหนดรู้ชัดในรูปนั่ง เมื่อนอน มีสติกำหนดรู้ชัดในรูปนอน หรือเมื่อดำรงกายอยู่ในอาการใด ๆ ก็มีสติกำหนดรู้ชัดอยู่ในอาการนั้น ๆ ในหมวดสัมปชัญญะคือ การมีสติกำหนดทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป ในการถอยกลับมีสติกำหนดทำความรู้สึกตัวอยู่ในการมองดู การเหลียวดู มีสติกำหนดทำความรู้สึกตัวอยู่ในการคู้เข่าการเหยียดออก มีสติกำหนดทำความรู้สึกตัวในการครองผ้าสังฆาฏิ บาตรและจีวร มีสติ

กำหนดทำความรู้สึกตัวในขณะฉัน ขณะตี๋ม ขณะเคี้ยว ขณะลิ้มรส มีสติกำหนดทำความรู้สึกตัวในการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ มีสติกำหนดทำความรู้สึกตัวอยู่ในการเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่นการพูด การนิ่ง ได้อย่างชัดเจนต่อเนื่องไม่ขาดสาย ความเป็นพระอรหันต์ของพระเถระ ซึ่งเกิดขึ้นจากจิตที่มีความบริสุทธิ์ผ่องใสด้วยการอบรมของศีลที่เกิดขึ้นจากความสังวรสารวมอินทรีย์ที่เรียกว่าอินทรีย์สังวรศีล ที่ฝึกฝนอบรมมาด้วยดีอย่างยาวนานตลอดเวลาของการบวช จิตที่มีศีล อบรมย่อมมีความสงบ ความเบา ปราศจากนิวรณ์ ทำให้เกิดสมาธิและปัญญา เมื่อปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจึงยังวิปัสสนาญาณให้เกิดขึ้นได้โดยไมยาก ทำให้ได้บรรลุมรรคผลในที่สุดสรุปการสำรวมอินทรีย์ได้อย่างบริสุทธิ์สมบูรณ์เพราะมีสติสังวรศีลเกิดขึ้นควบคุมตลอด

3. อาชีวนิพาสิต หมายถึง ศีลอันเกิดจากการเลี้ยงชีวิตที่บริสุทธิ์ที่เรียกว่าอาชีวนิพาสิต เช่น การเที่ยวบิณฑบาตรับอาหารที่เขาใส่บาตรมาขบฉันหรือการขบฉันอาหารที่เป็นอติเรกกลากที่เขานำมาถวายแก่ตนหรือแก่สงฆ์แล้วแบ่งปันกันในหมู่คณะโดยชอบ งดเว้นที่จะไปเที่ยวขอของเขาหรือการแสวงหาในบิณฑบาตจิ๋ว เสนาสนะและคิลานเภสัชในทางที่ผิดต่าง ๆ การเลี้ยงชีวิตที่สมควรและเหมาะสมแก่ความเป็นบรรพชิตในพุทธศาสนา จึงเป็นการพ้นจากการโงก หลอกลวง ไม่เป็นผู้ทุศีลล่วงสิกขาบทเพราะเหตุแห่งการแสวงหาปัจจัย เมื่อนั้นย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล อันเกิดจากการปฏิบัติที่ถูกต้องเป็นสัมมาอาชีวะในอริยมรรค อาชีวนิพาสิตก็ถึงการรวมลงในวิริยสังวรด้วย พระเถระประจักษ์ถึงความมีศรัทธาและการเสียสละทานอันเลิศของ ทายกแล้ว จึงสำรวจศีลและคุณธรรมของตน เมื่อทราบว่าคุณธรรมยังไม่ดีพิเศษใด ๆ ยังไม่สามารถละ อุกุศลคือโลภะ โทสะ โมหะได้เลย แล้วตั้งสติระลึกถึงความไม่ประมาทในบิณฑบาตนั้น มีสติมุ่งมั่น ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาด้วยการระลึกถึงศีลอันบริสุทธิ์ที่ปฏิบัติมาแล้วและบิณฑบาตอัน บริสุทธิ์ที่ทายกให้ดีแล้ว ตั้งปัญฐานปรารถนาความเพียรอันแรงกล้าปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาไม่นานก็ได้ บรรลุมรรคผล

สรุปได้ว่า ศีลมีวิริยสังวรอันเป็นองค์ธรรมของอาชีวนิพาสิต จัดเป็นศีลในองค์มรรค ข้อสัมมาอาชีวะ เมื่ออาชีวนิพาสิต ศีลในอริยมรรคมีองค์ 8 ก็บริสุทธิ์ด้วย สัมมาสมาธิและปัญญาก็ จะเกิดเกื้อหนุนตามลำดับไปจนถึงการบรรลุธรรมได้ในที่สุด

บทสรุป

การเจริญวิปัสสนาในอากังเขยยสูตร เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าดำรัสถึงการปฏิบัติวิปัสสนา เริ่มตั้งแต่ให้มีศีลสมบุรณ์ มีปาติโมกข์สมบุรณ์ จงสำรวมด้วยการสังวรปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรอยู่ องค์ธรรมลำดับการปฏิบัติได้แก่ปาริสุทธิศีล 4 ได้แก่ ปาฏิโมกข์สังวรศีล ได้แก่ 1) ศีลที่สำรวมในพระปาฏิโมกข์ซึ่งพระพุทธองค์บัญญัติไว้ให้พระภิกษุต้องปฏิบัติรักษาสำหรับ 2) อินทริยสังวรศีล ได้แก่ ศีลที่มีสติสำรวมระวังในทวารทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ มิให้เกิดความยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ได้ยินเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส สัมผัส และรู้อารมณ์ทางใจ 3) อาชีวนปาริสุทธิศีล ได้แก่ ศีลที่เว้นจากมิจฉาชีพ หรือการเลี้ยงชีพโดยบริสุทธิ สำหรับพระภิกษุสามเณรต้องเว้นจาก เอนสนา คือ การแสวงหาปัจจัย 4 ในทางไม่สมควรและไม่ถูกต้องพระวินัยบัญญัติ 4) ปัจจัยสันนิสสิตศีล ได้แก่ ศีลที่มีเหตุผลในการใช้ปัจจัย 4 หรือศีลอาศัย ปัจจัย 4 หมายถึง ศีลในการบริโภคใช้สอยปัจจัย 4 ด้วยความมีสติกำหนดพิจารณาโดยโยนิโสมนสิการ เช่น ในการบริโภคอาหาร ในการใช้ไตรจีวรสำหรับพระภิกษุ เมื่อปฏิบัติได้เช่นนี้จึงไม่เห็นห่างจากฉนวนประกอบด้วยวิปัสสนา

อากังเขยยสูตร เป็นพระสูตรที่มีหลักธรรมที่เป็นสาระสำคัญที่ทรงแสดงไว้ในอากังเขยยสูตร ที่ทรงแสดงถึงความหวัง 17 ประการ เช่น ถ้าหวังให้เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายรักใคร่ชอบใจ เคารพ และยกย่อง ต้องรักษาศีลให้บริบูรณ์ หมั่นปฏิบัติธรรมที่ทำให้จิตสงบ หมั่นเจริญฉันทและวิปัสสนาและเรียนกรณฐาน การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอากังเขยยสูตร ในพระสูตรนี้ ปรากฏข้อความพระพุทธดำรัสที่แสดงถึงลำดับของการปฏิบัติวิปัสสนา เริ่มตั้งแต่ให้มีศีลสมบุรณ์ มีปาติโมกข์สมบุรณ์ จงสำรวมด้วยการสังวรปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรอยู่ ไม่เห็นห่างจากฉนวนประกอบด้วยวิปัสสนา อันเป็นหลักการปฏิบัติแนวสมถยานิกะ ซึ่งแสดงลำดับของการปฏิบัติสมถและวิปัสสนา ไว้ควบคู่กันไปอย่างชัดเจน

เอกสารอ้างอิง

พระพุทธโฆสจารย์. (2554), *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์

(อาจ อาสภมหาเถระ). พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: บริษัทธนาเพรส จำกัด.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). (2552), *ปฏิจกสมุปปาท เหตุผลแห่งวิภูสงสาร*. แปลเรียบเรียง

โดย พระคันธสาราภังค์, พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539), *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สุชีพ ปุญญานุภาพ, (2550), *พระไตรปิฎกฉบับประชาชน*, กรุงเทพฯ: กรมการศาสนากระทรวง
วัฒนธรรม.

